

HAMİT ZÜBEYR KOŞAY'IN KAZAN TÜRKÇESİ BİRKAÇ ŞİİRİ*

İsmail OTAR**

Özet

Bu incelemede, Türk kültürü açısından oldukça önemli bir isim olan meşhur arkeolog ve halkbilimci Hamit Zübeyr Koşay'ın, daha önce yayımlanmamış “Çılbrı”, “Olug Balsa”, “Cırlarım”, “Bir Tüşünce Küyündire...”, “Niy Ad Takıym Siña” ve “Atılğan Yıldız” adlı Kazan Türkçesi bazı şiirleri transkribe edilmiş; ayrıca bu şiirler, orijinal üslûba sadık kalınmaya çalışılarak İstanbul Türkçesine aktarılmıştır. XX. yüzyılın ilk yarısındaki Kazan Türkçesine ait örnekler olan bu şiirler, önemli bir ilim adamı ve tanınmış bir aydının kaleminden çıkması ve Hamit Zübeyr Koşay'ın Macar millî şairi Sándor Petöfi'den esinlenerek vücuda getirdiği romantik-milliyetçi sanat anlayışını ortaya koyması bakımından oldukça mühimdir.

Anahtar Kelimeler: Hamit Zübeyr Koşay, Sándor Petöfi, Kazan Türkçesi, Türk dili, Türk edebiyatı.

A FEW POETRY OF HAMİT ZÜBEYR KOŞAY IN QAZAN TURKISH

Abstract

Hamit Zübeyr Koşay who is not only a famous folklorist and archaeologist, but also one of the eminent figures of Turkish culture. In this study, some of his unpublished poems are transcribed and translated into Turkish language adhering to the original style. The names of these poems are “Çılbrı”, “Olug Balsa”, “Cırlarım”, “Bir Tüşünce Küyündire...”, “Niy Ad Takıym Siña” and “Atılğan Yıldız”. These poems which are the examples of first period of XXth century Kazan Turkish are very important because they are written by a well-known scholar and intellectual

* Bu makale, vefatından çok kısa bir süre önce rahmetli İsmail Otar tarafından uygun bir yerde yayınlanması için daktilo notları halinde Osman G. Özgüdenli'ye teslim edilmiştir. Rahmetli Otar'ın ömrü, maalesef makaleyi yayına hazırlamaya ve gerekli tashihleri yapmaya yetmemiştir. Dolayısıyla makalede yer alan her türlü hata ve eksiklik de kuşkusuz makaleyi yayına hazırlayan manevî talebesine aittir.

** İsmail Otar (1 Ekim 1911 - 28 Ekim 2005), araştırmacı yazar.

Hamit Zübeyr Koşay. These poems are also important because they were inspired from Hungarian national poet Sándor Petöfi and indicate the romantic-nationalist conception of art.

Keywords: Hamit Zübeyr Koşay, Sándor Petöfi, Kazan Turkish, Turkish language, Turkish literature.

Giriş

Tanınmış arkeolog ve halkbilimci Hamit Zübeyr Koşay, 1897 yılında İdil-Ural bölgesinde, eskiden Öfe (Rusçası: Ufa) ili olarak bilinen, Minzele Kantonu, Tilençi Tamak Köyü'nde doğmuştur. Babası devrin âlimlerinden Ubeydullah Efendi, annesi Nurzade Hanım'dır. Koşay'ın dedesi Abdül-Cabbâr Efendi, bölgesinin sayılı zenginlerden Halfin ailesinin daveti üzerine İk nehri boyundaki Tamyân'dan gelerek mezkûr köyde bir medrese kurmuştur.

Hamit Zübeyr Koşay, 1909 yılında, henüz genç bir yaşta iken devrinin tanınmış bilginlerden olan eniştesi Rızaeddin Fahreddin'in delâleti ile tahsil için Türkiye'ye gönderilmiştir. 1911 yılında Selanik Merkez Rüştîyesi'ni bitirmiş ve Balkan Savaşı esnasında Selanik'ten İstanbul'a gelmiştir. 1916 yılında Dârü'l-Muallimîn'den mezun olmuş, öğretmenliğe başlamıştır. Öğretmenlik yaparken bir süre Dârü'l-Fünûn'a devam etmiştir. Daha sonra Macaristan'a giderek Türkoloji ve Tarih bölümüne giren Koşay, 1924 yılında Berlin Üniversitesi'nde Prof. W. Bang-Kaup'un derslerini takip ederek Devlet Kütüphanesi ve müzelerde incelemelerde bulunmuştur.

Hamit Zübeyr Koşay, 1925 yılının ilkbaharında Türkiye'ye dönerek Maarif Vekâleti hizmetine girmiş; Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü ve Müzeler Dairesi Başkanlığı yapmıştır. Daha sonra Ankara yakınlarındaki Ahlatlıbel, Truva yakınlarındaki Kumtepe ve Alacahöyük'te kazı incelemelerinde bulunmuştur. 1935-1949 ve 1962-1968 yılları arasında yapılan kazılarda bulunan, özellikle Eski Bronz çağına ait on üç kral mezarı, arkeolojik açıdan son derece önemlidir. Koşay, Alacahöyük'teki kazılarının ardından Pazarlı ve Erzurum yakınlarındaki Karaz Höyüğü'nü kazmıştır. Daha sonra Çorum yakınlarındaki Büyük Güllücek ve Amasya yakınlarındaki Mahmatlar'da kazı faaliyetlerinde bulunarak Anadolu'nun Kalkolitik çağını aydınlatmaya çalışmıştır. Doğu Anadolu ile Kafkaslar arasındaki kültürel bağlantıyı tespit etmek amacıyla, Erzurum yakınlarındaki Güzelova, Pulur ve İkiztepeler'de kazılarda bulunmuştur. Bir süre Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü olarak görev yapmıştır. 1950-1962 yılları arasında ikinci kez Ankara Etnografya Müzesi Müdürü olmuştur. Keban Kurtarma Kazıları'na katılarak iki höyüğü kazmıştır. 1962 yılında emekliliğe ayrılmış ve vefatına kadar da Anadolu arkeolojisi ile halkbilimine pek çok katkıda bulunmuştur.

Hamit Zübeyr Koşay'ın başlıca eserleri şunlardır: *Halkbilgisi Kılavuzu* (1932), *Ankara Budunbilgisi* (1935), *Alaca Höyük* (1951), *Büyük Güllücek Kazısı* (Mahmut Akok ile 1961), *Pulur Kazısı* (H. Vary ile 1964), *Alaca Höyük 1963-1967 Çalışmaları* (M. Akok ile 1973), *Pulur (Sakyol) Etnografya ve Folklor Araştırmaları* (1977).

Arkeolojinin yanısıra ilim âleminde ve daha çok kültür sahasındaki yazıları ile millî kazılardaki başarılarıyla tanınan Koşay, çalışmaları sırasında yüklediği görevler icabı gayretini

çeşitli sahalara yöneltmiş; özellikle de folklor ile etnografya alanında incelemelerde bulunarak mühim eserler ortaya koymuştur.

Hamit Zübeyr Koşay'ın bu makalede yayımlayarak Türkiye Türkçesine aktaracağımız şiirleri, Bekir Sıtkı Çobanzade'nin arşivinden elimize geçmiştir. Bekir Sıtkı Çobanzade'nin elyazması defter ve mektuplarını ihtiva eden evrakı ise Hamdi Ataman'ın vefatından sonra, hanımı Lenoçka vasıtasıyla tarafımıza intikal etmiştir. Yayımladığımız metin de bu evraka dâhildir ve bugün kütüphanemizde muhafaza edilmektedir.¹ Yayımladığımız orijinal metin 21x33,8 cm. ebadında iki defter yaprağı (4 sayfa)'ndan ibaret olup açık yeşil renkli bir kâğıda Budapeşte'de bizzat Koşay'ın kendi el yazısı ile kaleme alınarak Çobanzade'ye sunulmuştur. Şiirlerin bazıları; 28 Kasım, 19 Aralık, 24 Aralık 1920 ve 1 Ocak 1921 tarihlerine aittir.

Hamit Zübeyr Koşay, Bekir Çobanzade ile onun Budapeşte'de bulunduğu son dönemde tanışmıştır. Çobanzade, Türkçe'nin bütünlüğü hakkındaki düşüncelerinin tesiri altında kalmış ve bu düşüncelerden de hayatı boyunca ayrılmamıştır.

Şiirler, önemli bir ilim adamı ve tanınmış bir aydının kaleminden çıkmış olmanın yanı sıra, özellikle XX. yüzyılın ilk yarısındaki Kazan Türkçesine ait örnekler olması açısından da dikkate değerdir. Metnin İstanbul Türkçesine aktarılması esnasında mümkün olduğu kadar orijinal üslûba sadık kalınmaya çalışılmıştır.

I. METİNLER

Üstadım Bekir [Sıtkı Çobanzade]'e İthâf

“Petöfi'den”²

[1] ÇILBIR

Hürriyet için sugışa cigit
Zalimler tutub türmege tıga
Sallı çılıbrın lanet siña diy,
Yumrugın sıgub kükregın suga
Çılıbr tüzalmay añar şulay diy:
“Şingırdat ama, miñden öç alma

¹ İsmail Otar Kütüphanesi, Çobanzade Bölümü, Hamit Zübeyr Koşay, Vesika nr. 1.

² Sándor Petöfi (1823-1849): Macar şairi. 1823 yılında Kiskörüs'te doğmuştur. Okul disiplininin sıkılınca ilkin gezici tiyatro oyuncusu, ardından da asker olur. Bir müddet şiirler yazıp ülkeyi yaya olarak dolaştıktan sonra öğrenimine devam etmiştir. Başkente gelince Vörösmarty'nin desteğiyle 1844'de ilk şiir kitabını yayımlamıştır. Bunu diğer eserleri takip etmiştir: Cibruslombok Etelka Sirjarol (Servi Yaprakları), Szerelem Gyöneyei (Aşk İncileri), (Bulutlar). Sahip olduğu romantik coşkunluk, içtenlik ve halk şairlerinden yararlanması Macar şiirinde yeni bir ufuk açmıştır. Yazdığı millî marş; “Kalk, Magyar” (Kalk Macar) ile halkta heyecan uyandırarak Macar devrimini başlatmıştır. Kurtuluş savaşına gönüllü olarak katılan Petöfi, Feheregyhazada kahramanca savaşarak ölmüştür. Hem millî bir kahraman, hem de Macar romantizminin en önemli yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir (*Meydan Larousse*, XVI, İstanbul, s. 29).

Şingirdat cigit tavuşımda legnet
Zalim başına zur kara çalma”.³

Tanımadın mı? Kurtuluş küni
Suğış cirinde miñ kılıç idim
Cılgaday kannıñ akkan çağında
Siniñ koluñda ut çaçub yürdüm.
Yazmış bizlerni kaylarga kuya
Ey bahtsız yaş zinhar sukranma
“Şingirdat çünki tavuşımda legnet
Zalim başına zur kara çalma.”

Çılbır kuyalar miñim özümden
Kütük kılıçdan cavga niy fayda?
Ak bilegiñni vet hazır sıgam
Kara yazmışka çıdarsan çıda.
Kızam uyalam kanday kızaram
Yüzümdeki pas şulardan kalma
“Şingirdat cigit tavuşımda legnet
Zalim başına zur kara çalma.”

Hamid Zübeyr

“Petófi’den”

[2] ULUG BOLSA

Ulug bolsa dünya nindiy
Kügercinim kiçi şundi
Ama anı min almaşmam
Dünya birseler adaşmam

Sin yaktı kün min ise tün
İteğimni ceyem bütün
Kalbiñni kil birleştir de
Atsın al tañlar çigimde

Utlı köziñ ig elmasım
Miña tiksen küye canım
Yuk alayda siñ süymiysiñ
Tik közüñü canım küysün

Hamid Zübeyr

---

³ Aslında “Lanet zâlimin başına iner” tarzında.

“Petöfi'den”

[3] CİRLARIM

Bar şundıy çak, uylar cornab ala
Siñ nisiñ dib sursam ul tarala
Hayal kanadları bilen uçam
Öz yurtumnu; cir üstünü koçam
Okşarıy anda tugan cirlerniñ
Ay şavleleri dalgın ruhumniñ

Uylarga çomub vakıt ütkenci
Aldağı künden gaflet itkençi
Tırışım diymen... Aklıma kile
Ansız da kuday rızkını bire.
Okşarıy anda tugan cirlerniñ
Kübelekleri ciñgil ruhumniñ.

Matur bir kızga turı kilgende
Kaygı kömile tagın tirende
Kökdegi yıldızday külniñ yüzine
Karayım tirenden anıñ közine
Okşarıy anda tugan cirleriniñ
Yaban gülleri aşık ruhumniñ

Kız süygen çakta içem şadlıktan
Süymegen çakta içem kaygudan
Şarab bulganda turmuş bir oyun
Tileseñ süyün tileseñ küyün
Okşarıy anda tugan cirlerniñ
Salavat köprisi isrik ruhumniñ

Kürem, ıstakan kolumda iken
Milletler şunda çılıbırlar kilgen
Nindi şad bulsa anıñ çakışı
Tagın yamansı bogav tavişi
Okşarıy anda tugan cirlerniñ
Kara bulutu muñlı ruhumnuñ

Niy küte halık nige suñ turmay
Arslan tik kükreb çılıbırın kırmay?
Kuday tilese ul üz üzinden
Paslanır tüşerdi mi kolundan?
Okşarıy anda tugan cirlerniñ
Caşın taşları yavuz ruhumniñ

Budapeşte, Noyabr 28, Hamid

“Petöfi’den”

Petöfi, bu şiirinde kendi ölümünü haber vermektedir. Kozaklar (Rus Kazakları) onu süngülemişler ve Petöfi de hürriyet mücadelesi sırasında bu arzusuna kavuşmuştur.

Şairin heyecanlarındaki daimi değişiklik, şiirin yapısında yani vezninde ve kelimelerin seçilişinde de görülüyor.

[4] BİR TÜŞÜNCE KÜYÜNDİRE...

Bir tüşünce küyündire
Yasdık minderler içinde
Aylarca sargayub cirge kümülü
Yeşirin kurt kimirgen çeçkeday ülü
Avlak bölmede taşlanub kalub
Soñunda sünü bir şemday canub
Munday ölüm birme Tañırım
Huzurunda calınırım.
Ağaç olayım da yaşınlar tilsün
Kök kökrevinden bar cak silkinsin.
Min tavda kaya, şuñar kuzgalub
Cimerileyim tübenge korkular salub.
Tutkun halık kuzgalganda
Bugavından ol arganda
Kızıl yüz hem kızıl flaklar bilen
Üstüne de şol izgi söz kirilgen
“Hür dünya kirek”.
Tilde şol tilek
Kün tuvısından batıga hatlıy.
Zulmunı kıralar avazlar Hak diy
Min de suguşıym
Şol cirde tüşiyim
Anda akıtub al kanı yürekden
Şaşlıkka sıyıımı üküriyim kökrekden
En soñ tilese yutsun şatırtı
Top, miltık, çoyun, kılıç tavışı
Üstümden atlar
Sulagan atlar
Bir toktamayçı tik alga taba
Gevdemni taptab üstünge çaba.
Eger kilirse zur tedfin künü
Cıyub taralgan süyeklerimni

-Muñlı, yamansı muzika bilen,
Ozatkan sancak karalar kiygen-
Kömsünler şehidlerniñ ortak gürine (mezar)
Ki alar üldiler irik yolına.

Budapeşte, Dikabr, 19, [1]920, Hamid

“Petófi’den”

[5] NİY AD TAKIYM SİÑA...

1. Niy ad takıym siña;
Talgınlık şafakında parlagan
Küzleriñniñ kiçki yıldızına
Küzlerim abdırab karay
Güye ilk kürgenimdey
Bu yıldızını
Ki anıñ her bir şevlesi
Könül dingezimge akkan
Çiksiz aşkıñıñ bir cılgası
Niy ad takıym siña?

2. Niy ad takıym siña?
Uçurganda miña
Karavlarıñniñ süyümlü
Matur kögercinini.
Ki anıñ her bir kavrıysı
Zeytün talıday tınıçlık belgisi
Sıypavları hoş ıssı
Hem yumuşak cifekden degen
Bişikdegi minderden degen
Niy ad takıym siña?

3. Niy ad takıym siña?
Billur davuşlarıñ çıñlaganda
Sayravınıñ tıñlaganda
Kışınıñ kuru ağaçları da
Yañadan yafraq salalar,
Ahrısı aldanalar
Kübden kütilgen
Cemli yaz kilgen
Dib sandugaçınıñ sayravına,
Niy ad takıym siña?

4. Niy ad takıym siña.
İrinime tiygen
İrenleriniñ kızıl yakutları bilen
Ruhlarımız eri öbüşniñ utında
Kün hem tünnüñ erigenidey al tañda
Siline köz aldımday
Bütün alem zaman
Elle nindi çaşırın İzgilik
Bilen kuyundıra mini mengülük
Niy ad takıym siña?

5. Niy ad takıym siña,
Onganlıklarımniñ tatlı anası,
Kük kabagından aşkan hayalniñ
Peri balası,
Eñ batır tileklerimni degen
Uyaldırgan yaktı çın
Ruhumniñ biricik bürtügisiñ, lakin
Dünyadan kıybat kaznasın sin
Caş, matur nikahlım, aytçı miña
Niy ad takıym siña?

Budapeşte, Yanuvar 1, 1921, Hamid

Kendimin de bazı tecrübeleri var. Meselâ, bu cümleden:

[6] ATILGAN (MÜNTEHİR) YILDIZ

Kükte yıldızlar
Karagan küzler
Ay bilsem tillerin
İşitem süzlerin

Bir süz aytarday
Tüben suzula
Uylarga çuma da
Küzlerin yuma

Abdırab kalgaç
Çalkanub taşlıy
Eñ soñ ükürüb
Cılarga başlıy

Cirniñ helini
Alar bileler
Tögülgen kanı
Açık küreler

Niy hatli cılasalar
Dünya tüzelmey
Kaysısı añar
Karab tüze almıy

Ata üzünü
Kükniñ katından
Nek tüşken çakda
Hava katından

Dünyaniñ buzuk
Sulugu caga
Tübenge taba
Külleri cava

Yürek şikilli
Kömür tik kirli
Bir taş da tüşe
Tuprakka köçe

Cıyılğan halık
Küterib karay
Ama ul kişi
Küçünden arıy

Üstünde gaceb
Sızıqlar da bar
Sırrından fakat
Anlagan bik az

Küb kaygı kürgen
Şunar simirgen
Ul yazılar dagın
“Hilkat sırrı” eken.

24 Dikabr 1920, Budapeşte, Hamid

Petófi, hürriyetin ve aşkın şairidir. Tam anlamıyla bir ihtilâlcı olan Petófi, hürriyet kelimesini aşk kelimesinden sonra çokça kullanmıştır. Hürriyet, Petófi’de âdeta bir din gibidir. Bunun mahiyetini izah etmez. O aynı zamanda müthiş bir ferdiyetçidir; fakat sosyalist de değildir. Şiirlerinde geçen kızıl bayrak, kızıkların kastettiği bayrak değil; belki kendini arayıp da bulamadığı yeni bir dünyanın ve bu dünyaya kapı açacak ihtilâlin bayrağıdır.

Petófi, Fransız İhtilâli tarihini elinden bırakmaz ve ömrü boyunca Fransız İhtilâli’nin tesiri altında kalır. Onun bu anlayışını aşağıdaki şiiri özetlemektedir:

“Petófi’den”

İrik bilen süyü
Miña bu ikisi kirek
Süyü için canım
İrik için süyüm bülek.

Hamid Zübeyr

Petófi, bir yönüyle peygamberlere de benzer. Onlar kendilerine ne bildirilirse ona göre hareket ederler ve bundan asla şaşmazlar. Petófi de sıra harbe geldiği zaman, şu son şiirinde vurguladığı üzere, o kadar taptığı zevcesini bırakıp ölümün kucağına atılmakta bir dakika bile tereddüt etmemiştir.

II. İSTANBUL TÜRKÇESİ İLE METİNLER

Üstadım Bekir [Sitki Çobanzade]’e İthâf

“Petófi’den”

[1] ZİNCİR

Hürriyet için savaşıyor yiğit,
Zalimler yakalayıp hapse tıkıyor.
Ağır zincirine “lanet sana” diyor,
Yumruğunu sıkıp göğsünü döğüyor.
Zincir dayanamıyor ona şöyle söylüyor:
“Şingirdat ama benden öç alma
Şingirdat yiğit sesimde lanet
Zalim başına büyük kara sarık.”

Tanımadın mı kurtuluş günü
Savaş yerinde ben kılıç idim.
Sel gibi kanın aktığı sırada
Senin elinde alev saçıp yürüdüm.
Kader bizi nerelere koyuyor?
Ey bahtsız genç zinhar söylenip durma
“Şingirdat, çünkü sesimde lanet
Zalim başına büyük kara sarık”.

Zincir yapıyorlar benim kendimden
Güdük kılıçtan düşmana karşı ne fayda
Ak bileğini işte şimdi sıkıyorum
Kara talihe sabredersen et
Kızıyorum, utanıyorum, kan gibi kızarıyorum;
Yüzümdeki pas bunlardan kalma
“Şingirdat yiğit sesimde lanet
Zalim başına büyük kara sarık”.

Hamid Zübeyr

“Petöfi'den”

[2] BÜYÜK OLSA

Dünya ne kadar büyükse
Güvercinim o kadar küçük
Ama onu ben değişmem
Dünyayı verseler aldanmam

Sen parlak gün, ben ise gece
Eteğimi yayıyorum tamamıyla
Kalbini gel birleştir de
Atsın al tanlar ufkumda

Ateşli gözün eğ elmasım
Bana diksen kavruluyor canım
Hayır ona rağmen sen sevmiyorsun;
Dik gözünü canım kavrulsun.

Hamid Zübeyr

“Petöfi’den”

[3] ŞARKILARIM

Var öyle zamanlar, düşünceler sarıp alıyor
Sen nesin diye sorsam o dağılıyor
Hayal kanatları ile uçuyorum
Öz yurdumu; yeryüzünü kucaklıyorum
Benziyor orada doğduğum yerlerin
Ay şuleleri dalgın ruhumun

Hayallere dalıp vakit geçirmektense
Öndeki günden gaflet etmektense
Çabalayayım diyorum... Aklıma geliyor
Onsuz da Allah rızkını veriyor
Benziyor orada doğduğum yerlerin
Kelebekleri uçarı ruhumun

Güzel bir kıza rastladığımda
Dert yine gömülüyor derine
Gökteki yıldız gibi gölün yüzüne
Bakıyorum derinden onun gözüne
Benziyor orada doğduğum yerlerin
Yaban gülleri âşık ruhumun.

Kız sevdiğim zamanda içiyorum neşeden
Sevmediğim zaman da içiyorum dertten
Şarap varken hayat bir oyun
Dilersen sevin dilersen üzül
Benziyor orada doğduğum yerlerin
Gökkuşağı sarhoş ruhumun

Görüyorum, kadeh elimde imiş
Milletler oraya zincirlerle gelmiş
Ne kadar sevinçli olsa onun tokuşturması
Daha kederli bukağı sesi
Benziyor orada doğduğum yerlerin
Kara bulutu bunalmış ruhumun

Neyi bekliyor halk
Niye acaba ayaklanmıyor
Arslan gibi kükreyip zincirini kırmıyor?

Allah istese o kendi kendine
Paslanır düşerdi mi elinden?
Benziyor orada doğduğum yerlerin
Yıldırım taşları yavuz ruhumun.

Budapeşte, 28 Kasım, Hamid [Zübeyr]

“Petöfi'den”

Petöfi, bu şiirinde kendi ölümünü haber vermektedir. Kozaklar (Rus Kazakları) onu süngülemişlerdir ve Petöfi hürriyet mücadelesi sırasında bu arzusuna kavuşmuştur.

Şairin heyecanlarındaki daimî değişiklik, şiirin yapısında yani vezninde ve kelimelerin seçilişinde de görülüyor.

[4] BİR DÜŞÜNCE İÇİMİ KAVURUYOR

Bir düşünce içimi kavuruyor:
Yastık minderler içinde
Aylarca sarardıktan sonra toprağa gömülmek,
Gizli kurdun kemirdiği çiçek gibi ölmek,
Boş odada bırakılarak,
Sonunda sönmek, bir mum gibi yanarak.
Böyle ölüm verme bana Tanrı'm
Huzurunda yalvarırım.
Ağaç olayım da yıldırımlar parçalasın
Gök gürlemesinden her taraf titresin.
Ben dağda kaya [olayım], ondan hareketlenip
Yıkılayım aşağıya dehşet verip.
Esir halk ayaklandığında
Bukağısından yorulduğunda
Kızıl yüz ve kızıl bayraklar ile
Üstüne de şu mukaddes söz gerilmiş
“Hür dünya gerek”
Dilde bu dilek.
Gün doğusundan batıya kadar.
Zulmünü kırıyorlar, yüksek sesler “Hak!” diyor
Ben de savaşıyım
Oracıkta düşeyim
Orada akıtıp al kanı kalpten
Çok büyük neşeyle çılgık koparayım bağrımdan

En son dilese yutsun gürültü
Top, tüfek, demir, kılıç sesi
Üstümden atlar
Soluyan atlar
Hiç durmadan hep ileriye doğru
Gövdemi ayaklarıyla ezerek
Zafere koşar.
Eğer gelirse büyük tedfin günü
Toplayıp dağılmış kemiklerimi
Kederli, üzgün muzika ile
Teşyi eden sancak karalar giymiş
Gömsünler şehitlerin ortak mezarına
Ki onlar öldüler hürriyet yoluna.

Budapeşte, 19 Aralık 1920, Hamid [Zübeyr]

[5] NE İSİM VEREYİM SANA...

1. Ne isim vereyim sana;
Dalgınlık şafağında parlayan
Gözlerinin akşam yıldızına
Gözlerim şaşkınlıkla bakıyor
Sanki ilk gördüğüm gibi
Bu yıldızı.
Ki onun her bir şulesi
Gönül denizime akan
Hudutsuz aşkının bir ırmağı
Ne isim vereyim sana?

2. Ne isim vereyim sana
Uçurduğunda bana
Bakışlarının sevimli
Güzel güvercinini
Ki onun her bir tüyü
Zeytin dalı gibi huzur alameti
Okşayışı hoş sıcacık
Ve yumuşak ipekten de?
Beşikteki minderden de
Ne isim vereyim sana?

3. Ne isim vereyim sana
Billur sesin çınladığında
Şakımanı dinlediğinde

Kışın kuru ağaçları bile
Yeniden yaprak açıyorlar,
Galiba aldanyorlar
Çoktan beri beklenen
Güzel bahar gelmiş
Diye bülbülün ötüşüne,
Ne isim vereyim sana?

4. Ne isim vereyim sana.
Dudağıma değen
Dudaklarının kızıl yakutları ile
Ruhlarımız eriyor öpüşmenin ateşinde
Gün ve gecenin eridięi gibi al tанда
Siliniyor gözümün önünden
Bütün âlem, zaman
Acayip bir gizli kudsiyyet
İle yıkıyor beni ebediyyet
Ne isim vereyim sana?

5. Ne isim vereyim sana,
Bahtiyarlıklarımın tatlı anası
Gök kapısından aşan hayalin
Peri kızı,
En cesur dileklerimi dahi
Utandıran parlak hakikat
Ruhumun biricik zerresisin, lakin
Dünyadan kıymetli hazinesin sen
Genç, güzel nikâhlım, söylesene bana
Ne isim vereyim sana?

Budapeşte, 1 Ocak 1921, Hamid [Zübeyr]

Kendimin de bazı tecrübelerim var. Meselâ, bu cümleden:

[6] KAYAN YILDIZ

Gökte yıldızlar
Bakan gözler
Ah! Bilsen dillerini
İşitsem sözlerini.

Bir söz söyler gibi
Aşağıya süzülüyor
Hayallere dalıyor da
Gözlerini yumuyor.

Çok bunalınca
Silkiniveriyor
En son hıçkırıp
Ağlamaya başlıyor.

Yeryüzünün halini
Onlar biliyorlar
Dökülen kanı
Açık görüyorlar.

Ne kadar ağlasalar
Dünya düzelmiyor
Kimisi ona
Bakıp tahammül edemiyor.

Atıyor kendisini
Göğün hududundan
Tam düştüğü sırada
Hava katından

Dünyanın bozuk
Soluğu yakıyor
Aşağıya doğru
Külleri yağıyor

Yürek şekilli
Kömür gibi kirli
Bir taş da düşüyor
Toprağa göçüyor.

Toplanan halk
Kaldırıp bakıyor
Ama o kişi
Zorlanmaktan yoruluyor.

Üstünde acayip
Çizgiler de var
Sırrından fakat
Anlayan pek az.

Çok dert görmüş
Ondan semirmiş
O yazılardaki
“Hilkat sırrı” imiş.

24 Aralık 1920, Budapeşte, Hamid [Zübeyr]

Petófi, hürriyetin ve aşkın şairidir. Tam anlamıyla bir ihtilâlcı olan Petófi, hürriyet kelimesini aşk kelimesinden sonra sıkça kullanmıştır. Hürriyet, Petófi’de âdeta bir din gibidir. Bunun mahiyetini izah etmez. O aynı zamanda müthiş bir ferdiyetçidir; fakat sosyalist değildir. Şiirlerinde geçen kızıl bayrak, kızılların kastettiği bayrak değil; belki kendini arayıp da bulamadığı yeni bir dünyanın ve bu dünyaya kapı açacak ihtilâlin bayrağıdır.

Petófi, Fransız İhtilâli tarihini elinden bırakmaz ve ömrü boyunca Fransız İhtilâli’nin tesiri altında kalır. Onun bu anlayışını aşağıdaki şiiri özetlemektedir:

“Petófi’den”

Hürriyet ile sevgi
Bana bu ikisi lazım
Sevgi için canım
Hürriyet için sevgim armağan.

Hamid Zübeyr

Petófi, bir yönüyle peygamberlere de benzer. Onlar kendilerine ne bildirilirse ona göre hareket ederler ve bundan asla şaşmazlar. Petófi de sıra harbe geldiği zaman, şu son şiirinde vurguladığı gibi, o kadar taptığı zevcesini bırakıp ölümün kucağına atılmakta bir dakika bile tereddüt etmez.

Açıklama ve Notlar

Petófi’nin “Bir Düşünce Yakıyor Beni” adlı şiiri de İsmail Ziyaeddin tarafından Kırım Türkçesine çevrilmiş ve *Emel Mecmuası*’nın 1974 senesine ait 84 sayılı nüshasında (s.34) neşredilmiştir. Bu şiiri de özelliklerinden dolayı olduğu gibi yayımlamakta fayda gördük.

Macar Şairi Al. Petófi’den Çeviri:

BİR TÜŞÜNCE ÜZE MENİ

Bir düşünce üze meni son zaman:
Başım yastıkta ölmekten korkaman...
Ne acı şiy! İçersin kurt kemirgen
Bir çeçektey, sararıp solıp ketsen!
Veya viran odada bir çıraktay,

İrip ket... artında ışık bırakmay!
Ulu Tañrım bir tileğim bar senden:
Bunday bir ölümnü esirge menden!

Calkın urgan bir çamday tüşüyüm men!
Boraganlar söksün meni kökümnden!
Dağdan tüşken bir kayanı andırsın
Ölümün... Dere-tepeler cangırsın!

Bir kün dünya halkları hep birlikte,
Dayanalmay ömrünce esirlikke,
Kalkınganda ayakka,
Ve sarılıp, erkeği kadınıman,
Üstünde "Hürriyet" sözü yazılğan
Kan rengi al bayrakka,
Tuvuştann batıga selday taşkanda,
Zalimlerden karşı-karşılaşkanda...
O yerde öleyim men,
Halk için tüşken şehitler yanında!
Aksın çaş cüregimden
Kanım, o kutsal savaş meydanında!
Son nefeste çoşup avzımdan taşkan
Sözlerimni bastırsın ateş saçkan
Toplarınıñ cer teprentip gürlemesi!
Borularınıñ keskin "İleri" sesi
Cangırsın her yakta! Kulaklar teşsin!
Cansız cesedimni çiynesin geçsin
O en kutsal savaşta,
Zulümge karşı marşta
At çapıp ötkende halkınıñ balları,
Cenkke doğru bir Oktay
Uçkan atlarınıñ nalları!

O yerden cıysınlar süyeklerimni!
O yerde kazsınlar catak yerimni!
Ey Hürriyet, senin ogrında kurban
Ketkenlerni cıymak için, alayman,
Halk kelegende yaşlı bayraklar taşıp,
Bandolar canıklı semsen cılaşıp
Şehitlerge son selamın bergende,
Herkesniñ toprağı astında men de
Rahatımni tabarman!

İ. Ziyaeddin, Bükreş-7 Ekim 1958

İstanbul Türkçesi ile:

BİR DÜŞÜNCE ÜZÜYOR BENİ

Bir düşünce üzüyor beni son zamanlarda:
Başım yastıkta ölmekten korkuyorum...
Ne acı şey! İçini kurt kemirmiş
Bir çiçek gibi, sararıp solup gitsen!
Veya viran odada bir mum gibi,
Eriyip git... Arkasında ışık bırakmadan!
Ulu Tanrım, bir dileğim var senden:
Böyle bir ölümü esirge benden!

Yıldırım vurmuş bir çam gibi düşeyim ben de
Fırtınalar söksün beni kökümden!
Dağdan düşen bir kayayı andırsın
Ölümüm... Dere-tepeler yankılansın!

Bir gün dünya halkları hep birlikte,
Dayanamayıp, ömrünce esirliğe
Ayaklandığında,
Ve sarılıp, erkeği kadınıyla,
Üstünde "Hürriyet" sözü yazılı
Kan rengi al bayrağa,
Doğudan batıya sel gibi taşığında,
Zalimlerle karşılaştığında...
Orada öleyim ben,
Halk için düşen şehitler yanında!
Aksın genç yüreğimden
Kanım, o kutsi savaş meydanında!
Son nefeste coşup avazımdan taşan
Sözlerimi bastırsın ateş saçan
Topların yer titreten gürlemesi!
Boruların keskin "İleri" sesi
Aks etsin her tarafta!
Kulakları delsin!
Cansız cesedimi çiğnesin geçsin
O en kutsi savaşta,
Zulme karşı yürüyüşte
At koşturup geçtiğinde halkın çocukları
Cenge doğru bir ok gibi
Uçan atların nalları!

Oradan toplansınlar kemiklerimi!
Orada kazsınlar yatacağım yeri

Ey Hürriyet, senin uğruna kurban
Gidenleri toplamak için, tamamen,
Halk geldiğinde yası bayraklar taşıyıp,
Bandolar yanık sesle ağlaşıp
Şehitlere son selamını verdiğinde,
Herkesin toprağı altında ben de
Rahathğımı bulurum!
İsmail Ziyaeddin, Bükreş, 7 Ekim 1958.

TIPKIBASIM

استادم بگره افغان .

" بتوضیه "

چهارم (زنجیر)

هریت ایرون صوغیش جهکیت
ظالمار طر توپ تورمه گه طفا
صهاللی چلبیرن احنت سیکادی،
یومروغن صغوب کوکره گر هوفا
چلبیر توزه آلمی آکار شولای دی :
" شغردات اما ، مننده اوچ آلم
شغردات جهکیت طاوشم ره لعنت
ظالم باشنه زور قارا چالما . (x)

طایفادگمی ؟ قوتولش کونی

صوغش چلبیرنه مین طلیج ایتم
چلم رای قانتک آحقان چافنده
سینک قورلکه اون چایوب یورم .

یازمه بزلرنی قایلرغه قویه
ای بخترباشه زندهار صوقرانما
" شغردات چونکه طاوشم ره لعنت
ظالم باشنه زور قارا چالما "

چلبیر قویه لر مینم اوزمدهن

کوتوک قلمچن جاوغه نی فایدا
آقا بیلرکنی وهت حاضر صغام

قارا یازمه جه چهارساک جه
قرام اویلام قانای قزارام
یوزمه گی پاهن شولاردن قالم
" شغردات جهکیت طاوشم ره لعنت
ظالم باشنه زور قارا چالما . (x)

(x) املهه لعنت ظالم باشنه اینر - طرند .

" بتوضیه "

الغیر رب . . .

الوغ بولده دنیا نیندی
کوگر چیم کچی شوئی
اما آنی مین آلاشمام
دنیا بیر سه لر آداشمام

سینه یاقتی کون مین ایبه تون
ایته گونی چه یه م بروتون
قلمشکی کیل برلشیدیر
آطون آل طالکر جهکیمده

اد طای کوزک ایک العاصم
مشکا تیکه ک کویه جانم
یوق آلایده مین سویمیک
تیک کوزکنی جانم کویون .

طایف

" بتوضیه "

چهارم

بار شوئی چاق ، اولرجه در ناب آلا
سینه نیک دیب صهر صام اول طارالا
خیال قاناناری بله اوچام
اوز یورطمنی : جیراوستنی قوچام
اوققاری آنده طوغان جبرلرک
آی شوله لری طالغیر روچمنک .

اولرغه چوموب وقت اولکلانی
آلداغی کوزن غفلت ایتمکائی
طریبیم دمن ... عقلمه کیله
آنسزه خمدی رزقنی بیره .
اوققاری آنده طوغان جبرلرک
کویه ک لری جهکیم روچمنک .

«متوفین»

بہوشی پر سحرینہ کہی اولومنی چند دور پر . دست ہمارے سدا ہزاروں
خارشدی . کازاتلر سوکتلر دملر . ہا یا نلر نہ کل داغی رکشیلکلی
شوک . شکل ہا ر صحنہ . شعلی وزنیہ و کلر شعلہ انتی ایندہ کہ کلر

ما طور بر قزغہ طوری کد لاندہ
قایغی کو میل طاغین تیرہ ندہ
کہ کہ گئی یلدیزدای کونلک بوزنیہ
خاریم تیرہ ندہ آنک کوزنیہ
اوقشاری آندہ طوغان ہجر لیک
یا بان گلاری عاشق روہمنک

بر تو شوئیچہ کو یوندرہ ...

بر تو شوئیچہ کو یوندرہ
یا صدیق مندر کراچیندہ
ایلر جبہ صہار غایوب ہیر گہ کو مولو
یا شون خورت کیمرگان ہیکہ دای اولو
آولاق بولمعدہ طاشلانوب قالوب
صوشنہ سوزو بر شہدای جانوب
موندی اولوم بیرہ تا کریم
حضور گدہ جالسریم .

قر سولگان چاقدہ ایچم شاطقدن
سویگان چاقدہ ایچم قایغودن
شراب بولغاندہ لہوروش بر او یون
تلہ سغ سویون تلہ سغ کو یون
اوقشاری آندہ طوغان ہجر لیک
صہلات کو پریشی ایر لیک روہمنک

آغاچ اولایم بہ یا شلر تلون
کونک کو کرہ دندن بار جاقہ کلکسون .
میں طاوون قایا ، شوکار قوزغالوب
جیمیر بلیم تو بنگلہ خورتیلر صہانوب .
طہرتقون خالق قوزغالاندہ
بوغاوندن اول آرغاندہ
قرل بوز ہم قرل فلا کلر بلن
اوستنہ رہ اشول ایزگی سوز کیر لگان

کورم ، استاکاہ قولمہ اینک
منلر ہوندہ جہر لیکلنات
نئدی شاط بول آنک چاقیشی
طاغین یا مانسی بوغاو طاویشی
اوقشاری آندہ طوغان ہجر لیک
قارا بولو طی شوکللی روہمنک

«ہر دنیا کیرک» .

تلدہ شول تلک
کون طہوی ہندن باطنی خہمتلی .
ظلمنی قرالر آواز لہحق دی
میں رہ صوشیم
شول جیمیرہ تو شیم
آندہ آقتوب آل خاشی بوزہ کدن
شاطلقہ صیمی او کریم کو کرہ کدن
اک صوک تلہ سغ یو طون شاطرق
طوب ، مطلق ، چویون ، قلیچ طاویشی
اوستمن آطلام
صولانغان آطلم

نی کو تہ خلق نیگہ صوش طہوری ،
آرسلان تیک کہ کرہ جہیرن قوی؟
نہای تلہ سغ اول اوز اوزندن
یا صہلا نیر توشہ ردیمی قولندن ؟
اوقشاری آندہ طوغان ہجر لیک
جاشین طاشلری یا دوز روہمنک
بواستہ تیارہ جامہ

برطوقتا می تیگ آغنه طابا
گا وده منی طاباب اوستونگه جابا .

اگر کیلسه زور نه نسی کونی
چوب طارالفان سو به کلر منی
- موخل ، یامانی موزیقه بلن ،
اوز اتقان - خاق قارار کیگان -
کومونلر شهیدلرندک اور تاق گورینه
کمالار اولدیلر ایردی یولینه .

بور دیته دیا بر ۱۸ - ۵۰ . جامه

پوتونه

نی آد طاقیم سیکلا ...

بیرلاره

۱- نی آد طاقیم سیکلا :

طالغنیق شفقتده بیرلغان
کوزلر کندک کچکی یلدیزینه
کوزلرم ابرطاب قارای
گو ۱۰ ایلک کورگانم رای
بو یلدیزنی .

که آندک هر برسه ولتسی
کوشل دینگرم که اتقان

همیکه زء قنک بر جلفه سی
نی آد طاقیم سیکلا ؟

کمال اوجان

۲- نی آد طاقیم سیکلا

او چور خاندا سیکلا
قارادکنک سو یوملی
ماطور کور کور چینی .

که آندک هر برقاوریسی
زیتون طالیه ای طنجیق بیگلیسی
صیپا لری خوش اسی

هم یوموشاق چکلن ده گنی
بیسکه گنی مندر دن ده گنی
نی آد طاقیم سیکلا ؟

۳- نی آد طاقیم سیکلا
بللور طاروشدرک چکللاغانه
صایرا و کتی طلالغانه
قیبت نک قوری آغا چلری ده
یا کادن یا خراق صالالری ؟
آغرسی آله انالر
کوبدن کورتیلگان
جهلی یاز کیلگان
دیب صانه و غامکنک صایرا و نه ،
نی آد طاقیم سیکلا ؟

۴- نی آد طاقیم سیکلا

ایرینیمه سیکلا
ایر نلر کندک قزل یا قوتلری بلن
رو چلر بزای اوجوشنک اوطنه
کون هم توندک ار سیکلانیه ای آل طلگه

سیلینه کوز آلمدن
بوتون عالم زمان
آله نندی جاشین ایر کیلک
بلن قورونده میرا منی منگولک
نی آد طاقیم سیکلا ؟

۵- نی آد طاقیم سیکلا

او کفانقلر کندک طانلی آتاسی ،
کوک قاباغندن آشقان خیالندک
پری بالای
اک باطر تله کلر منی ده گنی
اویالدرغان یا قتی چن .

رومندی بپوشک بور تو گیک ، لکی
 دینان قیامت کارناسک سین
 جاش ، مظهر ناکامل ، آتشی میثا
 بی آرد طاقیم میثا ؟

بوابسته با نظار - ۱ - ۱۹۴۱
 کته مکتوبه به قیومه لیم طار ، مکتوبه به لیم :
 آطلغان (منتخبی) بلدی

کوکره بلدی لر
 کاراغان کوز لر
 آدی بیج تللرک
 استقام سوز لر
 برسونا آیزرای
 توبه ن هوزیلا
 ادریغنه هوزیلا
 کوز لر یوما

آبطراب قانغاج
 هایقانب طاشلی
 اکت صوبک آوزک
 هلازغنه ماشلی

جیرنگ جانغ
 آلا ر بیله لر
 تو گلگان قانغی
 آلیغ کوره لر

نی عظمی هلا سالر
 دینا توزه لیمی
 قایب بی عی آثار
 کاراب توزه آلمی

آطا اوزغنی
 کورکنک قاطندن
 نوق تو سکان چاتده
 هوا قاطندن

دینانک بوزوق
 هولوشی جاغا
 نوجنگه طابا
 کوز لری جاوا

بوره ک ایگلی
 کومر تلک کیری
 برطاش به قوشه
 طبریا قته کوشه

جیلغان خلیق
 کوه رب قاری
 اما اول کوشی
 کوهجه ن آری

ادستنه عجب
 مهز قارده بار
 سر زده فقط
 آلاخان بیگ آرز
 کوب قایغ کورمان
 شوکار سیرگان
 اول یاز یازده سخن
 "خلقت سر" ایگان .
 ۴۴ یاز ۴۴ بولاجیم .
 حام

یتوفی هدیست وعشق ایلمه یور . یتوفی راجتلا لیمی .
 هدیست کلمه سنی عشقه کله سنه صکره الی چیده تحملانیور .
 هدیست یتوفی نه بر دین ، ازی انضام انیسوره اومده
 فریغی بیانیله سوتالست ده دکل . سوارینه کیم قتل
 باریله اولورن قصه سنی باریله کل بلکه کله آریوب
 ده بر لامادنی برکی و سنانک و چو دنیا ب قایم آچایم اختلاص
 بایانیه . یتوفی زانسر اختلاص تاریخنی آله بر افکار دی .
 زان اختلاصک تاریخن آله مکالت . بوعون و ملکنی زبوره کی
 ایچ شوی خلاصه ایچور :
 و یتوفی نه
 ایرک بن سوگیو
 میثا بو ایلمه کیره ک
 سوگیو ایچون جانم
 ایریک ایچون سوگیو بولمک .
 حام ۱۰۰۰ زبیر

یتوفی بهجه سن سفیر لیم بکر زور اولور نه بیلیم بکر
 ایچا کوره حرکت ایر لر . یتوفی ده هر چه صوره طبعی زمان
 شو صوبت سفینه بیلیم بکر ایچا اولور طایفه نین زبونه
 بر اقد - اولورده کوبانی آتیلورن بر دیشغ فردا ایندی .